

**COMPARTIMENTUL
SOCIOLOGIA POLITICĂ****IMIGRANȚII DIN EUROPA DE EST ÎN PORTUGALIA:
ASEMĂNĂRI ȘI DEOSEBIRI ÎNTRE UCRAINENI, RUȘI ȘI
MOLDOVENI****José Carlos MARQUES**

Portugalia, Leiria, Institutul Politehnic din Leiria, Facultatea Științele Educației
Doctor, conferențiar, cercetator permanent la Centrul de Studii Sociale, Universita-
tatea din Coimbra.

Pedro GÓIS

Portugalia, Porto, Universitatea din Porto, Facultatea de Arte Frumoase
Magistru, lector, cercetator permanent la Centrul de Studii Sociale, Universita-
tea din Coimbra.

Between 2001 and 2004 Portugal endorsed 100.282 stay permits to immigrants from Eastern Europe (Moldova, Ukraine, Russia and Romania). Stay permits granted through Law 4/2001 reveals the development of immigrant communities that previously were quantitatively of small significance. For the first time, Ukrainian, Romanian, Moldovan, and Russian immigrants appeared among the main immigrant groups in Portugal. This new migratory flow testified that immigration in Portugal was no longer confined to the traditional regions of destiny, but was increasingly spreading all over Portugal. More surprising than the post-colonial migration to Portugal however, has been the emergence of Eastern European migration where previous cultural links and existing migratory networks had been absent.

It is this sudden and intense inflow from Eastern Europe and particularly from the Ukraine, Moldavia and Russia that we intend to explain and describe in this communication. Based on a national survey of immigrants from these three countries we intend to describe the main social and demographic characteristics of these migratory groups, the migratory process they followed, and their main modes of economic insertion. It will be showed that this was a labour movement rooted in the economic disparities existent between origin and destiny and which benefited from a set of intertwined factors. Among these the most relevant were the existence of an extraordinary regularization process, the increase in demand for foreign workers in some economic sectors (mainly construction and tourism) after the second half of the 1990s, and the active promotion

of Portugal as an attractive destiny for labour migration made profit seeking organisations.

La începutul anilor 1990, conform surselor oficiale mai bine de 4 milioane de cetățeni portughezi locuiau peste hotare. În același an, conform *Serviço de Estrangeiros e Fronteiras* (Serviciul Portughez pentru Imigrație, numit în continuare SEF) 113.978 cetățeni străini aveau reședință legală în Portugalia. Adăugând această cifră la numărul de cereri de reședință din primul val de legalizări și care au intrat în vigoare în anul următor¹¹², atingem un număr total de aproximativ 150.000 rezidenți străini pe teritoriul Portugaliei (atât legal cât și ilegal). Altfel spus, în 1991, în Portugalia străinii constituiau 1,5%, în timp ce portughezii aflați peste hoate ajungeau la 40% din populație¹¹³. În ciuda realității pe care vor să ne-o comunice aceste cifre, în lucrările științifice și-n presă se vorbea de transformarea Portugaliei din «țară de emigrație» în «țară de imigrație» în anii 1990.

Cu atât mai mult, pînă în anul 2000, prezența imigranților în Portugalia a fost relativ mică, principalele mișcări migratoare pornind de la trecutul colonial al țării, de la legăturile ei istorice și culturale cât și de la principalele ei legături economice. Începînd cu 1996 cînd a avut loc o nouă etapă specială de legalizare și Portugalia a intrat în spațiul Schengen, numărul de imigranți ilegali în țară a crescut. Procesul s-a intensificat în deosebi după 1998 cînd o lege privind imigrația prevedea posibilitatea obținerii unui permis de reședință pentru clandestinii din țară.

Creșterea vizibilă a cererii din a doua jumătate a anilor 1990 cauzată de-un avînt în sectorul de construcții și cel imobiliar nu a fost suplinită de sursele tradiționale (fostele colonii portugheze din Africa) dar de surse absolut noi și anume imigranți din țările Est europene, mai ales din Ucraina, Moldova și Rusia. După cum unii ar putea să-și imagineze, acest rezultat nu a fost cel scontat, din cauza că, așa după cum menționa K.Davis¹¹⁴, deși migrația este un fapt istoric constant, fluxurile în sine, sunt temporare și specifice propriului lor timp, reflectînd lumea căreia aparțin. După procesul special de legalizare din 2001 (al treilea în 8 ani), ierarhia principalelor populații migratoare nu mai era deținută de țările vorbitoare de portugheză ci de cetățenii din statele Est europene. Astfel, în

¹¹² *Durata Programului de Regularizare (legalizare specială) a avut loc în 1992, 39.166 de imigranți ilegali au cerut de la autorități, reședință legală (SEF publicație informativă (fără autor), citat în: Baganha M.I. Immigrants insertion in the informal economy: the portuguese case, second report. - Florence, IUE/EUF, 1998)*

¹¹³ *Baganha M.I., Góis P., Pereira P.T. International Migration from and to Portugal: What do we know and where are we going? // Zimmerman K. (ed.) European Migration: What do we Know? - Oxford, Oxford University Press, 2007, pp.415-457*

¹¹⁴ *Davis K. The migration of human population. // Scientific American, 1974, nr.231 (3), pp.96-106.*

2001, conform dispozițiilor din articolul 55 al legii 4/2001 din 10 ianuarie¹¹⁵, s-a emis un număr de 126.901 permise de aflare legală pentru lucrători ilegali¹¹⁶. De fapt, mai bine de jumătate din aceste permise a fost acordat imigranților din Europa de Est. Într-un singur an numărul imigranților cu permis de aflare legală în țară a crescut de la 208.198 în 2000 la 350.503 în 2001, adică pe parcursul unui singur an, populația imigrantă în Portugalia a înregistrat o creștere de 68%. În jurul anului 2002, ratingul națiunilor cu populație migratoare din țările lumii a treia s-a schimbat în mod drastic. Imigranții din Ucraina, Moldova și Rusia par să constituie cel mai mare grup de imigranți, avînd-o pe Ucraina drept lider (cel puțin conform ultimelor date). În decursul unui singur an numărul imigranților cu reședință legală a crescut de la 208.198 în 2000 la 350.503 în 2001, adică numărul populației străine cu permis de ședere legal în țară s-a mărit cu 68 la sută¹¹⁷. Prin urmare, în mai puțin de 5 ani numărul populației străine a crescut cu 150%. Cea mai evidentă caracteristică a acestei schimbări o reprezintă prezența bruscă a zeci de mii de imigranți dintr-o țară est europeană, care indiferent de calificarea lor academică prestau așa numitele joburi 3D (din engleză: dirty, dangerous, difficult – murdar, periculos, dificil) de pe piața de muncă.

Aceasta a fost cea mai neașteptată schimbare în situația migrației în Portugalia din anii 1980-1990, cauzată în mare parte de lipsa unei politici proactive din partea Portugaliei cu scopul angajării lucrătorilor est europeni cît și de lipsa

¹¹⁵ *Precum și vecinii săi europeni, Portugalia crează pentru prima oară, așa-zisii "lucrători-sezonieri" prin diminuarea așteptărilor de a obține legal Permis de Ședere. În conformitate cu autorul J.Peixoto această nouă lege nu a însemnat nimic decît o politică de recrutare directă prin care Permisele de ședere reprezentau vize de muncă obținute în țara de origine pentru a completa golurile existente pe piața muncii; conform acestuia autor variabile politice în Portugalia reflectă importanța mecanismelor pieții muncii, deoarece el afirmă: "guvernul a adoptat o politică flexibilă în acest domeniu încercînd să găsească o cale legală de angajare, dar care restrînge dreptul străinilor de a rămîne în țară" (Peixoto J. Strong market and weak state: the case of foreign immigration in Portugal. // Journal of ethnic and migration studies, 2002, nr.28 (3), p.492)*

¹¹⁶ *Acești imigranți au rămas într-o situație foarte instabilă, atît pentru că prezența lor legală în țară a fost determinată de către abilitatea lor de a renova în fiecare an permisul lor, cît și de asemenea în acel moment nu era clar politic ce se va întîmpla după îndeplinirea unui maxim număr de reînnoiri (aceasta după 5 ani de rezidență în Portugalia). De fapt, prin intermediul acestei legi Portugalia a transmis următorul mesaj potențialilor imigranți, antreprenorilor și unor entități implicați în "businessul migrațional": pentru o anumită perioadă de timp intrarea și șederea pe teritoriul național în scopuri laborale nu vor fi stipulate de condițiile legii despre migrație, dar totuși acestea vor putea avea loc fără mari probleme.*

¹¹⁷ *Baganha M.I., Marques J.C. Góis P. The unforeseen wave: migration from Eastern Europe to Portugal. // Baganha M.I., Fonseca M.L. (eds.) New waves: migration from Eastern to Southern Europe. - Lisboa, Luso-American Foundation, 2004, p.26*

unor legături privilegiate economice, istorice sau culturale cu acea regiune care ar fi putut explica fluxul enorm și brusc de lucrători imigranți¹¹⁸.

Mai mult decât atât, numărul cetățenilor din Estul Europei care s-au stabilit în Portugalia în anii '90 era destul de mic, ajungând la 2.373 persoane în 1999. Dintre aceștia, niciun grup al unei națiuni anume nu era destul de numeros pentru a suporta un flux migrator intens. Conform recensământului din 2001 moldovenii constituiau 1,3% din populația străină aflată în Portugalia (2.984 persoane); ucrainenii în număr de 10.793 ocupau 4.8% iar rușii 0.9% însumând 2.089 etnici.

Pe de altă parte, cercetările, privind posibilele ținte ale migrației din Europa Centrală și de Est, duse în ultimul deceniu, nu includeau Portugalia pe lista prioritară a imigranților din regiunile enumerate (vezi pentru exemplu planurile efectuate de Fassmann și Munz¹¹⁹). Faptul că această mișcare a crescut pe parcursul a câteva luni răspîndindu-se cu o viteză incomensurabilă te duce cu gândul la alți factori care au jucat un rol semnificativ în acest proces migrator. Documentele oficiale consideră că acest flux intens și brusc din Europa de Est spre Portugalia are la bază trei cauze principale:

(A) Lipsa controlului în emiterea vizelor pe termen scurt în alte țări ale Uniunii Europene;

(B) Mobilitatea ușoară în interiorul spațiului Shengen;

(C) Traficul organizat de ființe umane din Europa de Est mascat sub denumirea de „agenții de voiaj”.

Acești factori sunt extrem de importanți. Un flux migrator legal, brusc și-n masă nu e posibil fără activitatea unor infrastructuri organizate ce se ocupă de transportare și obținerea documentelor legale pentru călătorie. Rezultatele cercetărilor noastre confirmă relevanța acestor factori. Astfel, spre exemplu, 95% din respondenți au menționat că au intrat în Portugalia cu o viză pe termen scurt (58% cu o viză uniformă¹²⁰ și 37% cu o viză turistică) eliberată de un consulat / ambasadă neportughez (44% din aceste vize au fost eliberate de ambasada Germaniei într-o țară din Europa de Est)¹²¹. Mai bine de jumătate din respondenți

¹¹⁸ Baganha M.I., Marques J.C., Góis P. *Imigrantes de leste em Portugal*. // *Revista de Estudos Demográficos*, 2004, nr.38, pp.31-45; Baganha M.I., Marques J.C. Góis P. *The unforeseen wave: migration from Eastern Europe to Portugal*. // Baganha M.I., Fonseca M.L. (eds.) *New waves: migration from Eastern to Southern Europe*. - Lisboa, Luso-American Foundation, 2004, pp.23-39.

¹¹⁹ Fassmann H., Munz R. *Die osterweiterung der EU und ihre consequenzen fur die Ost-West-Wanderung*. // Bade K., Munz K. (eds.) *Migrationreport 2002, fakten-analysen-perspektiven*. - Frankfurt a.Main, Campus Verlag, 2002, pp.61-98.

¹²⁰ *Viza cunoscută de imigranți ca Schengen Viză*.

¹²¹ Este interesant faptul că vizele turistice eliberate de Consulatul Germanie în lume au crescut de la 1.926.705 în 1999 pînă la 2.349.724 în 2001, cu o ușoară scădere în următorul an, 2.203.127 de vize (Sursa: <http://www.auswaertiges->

au recunoscut că au ajuns în Portugalia prin intermediul unei agenții de turism. Oricât de relevanți ar fi acești factori ei nu pot explica de ce oamenii aleg să-și părăsească țările pentru a ajunge anume în Portugalia. Răspunsurile la aceste întrebări trebuie căutate în altă parte.

Făcînd apel la clasicul model «pull / push» putem spune că după căderea Uniunii Sovietice, țările din estul Europei au intrat într-o perioadă de tranziție spre economia de piață și spre democrație ceea ce a predispus migrația peste hotare¹²². În primul rînd deoarece pentru multă lume imigrarea a devenit posibilă, barierele legale ce-i împiedicau pînă atunci dispăreau treptat în toate aceste țări¹²³. În al doilea rînd deoarece au fost făcute publice diferențele de salarii și standarde de viață din Uniunea Europeană și țările din est. A se considera faptul că 81% din respondenți au declarat că câștigau 100 de euro și mai puțin pe lună în țările lor, în UE această sumă fiind inferioară salariului minim legal¹²⁴. Și în al treilea rînd din cauza existenței, în anumite regiuni, a unei profunde culturi migratoare cu posibilitate de reactivare¹²⁵. Drept exemplu poate servi Ucraina de Vest cu o veche tradiție migratoare¹²⁶, cît și alte regiuni din țările est europene.

Aceștia se înscriu în factorii analizați la nivel macro care provoacă migrarea populațiilor din estul Europei. De ce au ales să vină anume în Portugalia această cauză trebuie cercetată la nivel meso și micro, asemeni celor de mai jos. În primul rînd, aceasta poate fi atribuită ofertelor atractive pe care agențiile din Europa de est le propuneau pentru Portugalia inclunzînd documentele pentru călătorie, transportul și oferte de muncă ce erau accesibile pentru un segment larg de populație. În al doilea rînd, salariile din Portugalia erau de cîteva ori mai ridicate decît cele din țara lor natală. Spre exemplu, salariul minim național, pentru

amt.de/www/de/willkommen/einreisebestimmungen/visapraaxis.html#5 [accesată la 15 ianuarie 2004]. Ar fi în mod evident abuziv de a lăsa pe seama numai Consulatilor Germanie eliberarea vizelor în țările de Est, dar reprezintă un indicator obiectiv a faptului că timp de doi ani atribuirea vizelor turistice de către consulate a înregistrat o creștere semnificativă. Acești doi ani au coincis cu cel mai mare flux de imigranți din Est spre Portugalia.

¹²² În cîteva regiuni, ca Transnistria în Moldova și Abhazia în Georgia, conflicte generate decătore destrămarea Uniunii Sovietice, încă nu a fost complet desăvârșite, și soluțiile politice încă nu au fost găsite pe deplin. Instabilitatea din aceste regiuni încă constituie un factor de încurajare a imigrației. (IOM. *Transformation and migration in Central and Eastern Europe. Final project report.* – Geneva, IOM, 2002).

¹²³ Satzewich V. *The Ukrainian diaspora.* – London, Routledge, 2002, p.192

¹²⁴ În anul 2002, aceste două țări cu cel mic salariu mediu lunar (anual salariul minim împărțit la 12) a fost Portugalia (406 euro) și Grecia (473 euro). EUROSTS, *Statistics in Focus – Minimum wages in the European Union.* // *A Economia Portuguesa, Junho de 2003, DGEP, Ministério das Finanças.*

¹²⁵ Baganha M.I., Marques J.C., Góis P. *Imigrantes de leste em Portugal.* // *Revista de Estudos Demográficos*, 2004, nr.38, pp.31-45

¹²⁶ Satzewich V. *The Ukrainian diaspora.* – London, Routledge, 2002.

munca cea mai puțin calificată din sectorul construcțiilor¹²⁷, (alegerea cea mai frecventă a imigranților noi) era de 458 euro în ianuarie 2001¹²⁸ și de 474 euro în ianuarie 2002¹²⁹. În al treilea rând mărirea grupului de imigranți pioneri care îi puteau ajuta pe noii veniți să se încadreze în câmpul muncii. Deși în 2001 doar 2.373 de imigranți din Ucraina, Rusia și Moldova se aflau legal în Portugalia, conform recensământului din același an, mai bine de 15.000 imigranți din țările în cauză au fost depistați¹³⁰. Și într-un final faptul că în perioada ianuarie-noiembrie 2001 a avut loc un proces de legalizarea al muncitorilor clandestini oferindu-le o eventuală alternativă de aflare ilegală pe teritoriul altei țări UE. 26% dintre respondenți au menționat posibilitatea de a obține un statut legal de reședință ca factor determinant în alegerea Portugaliei drept țară gazdă¹³¹.

Combi-nația dintre toți acești factori de nivel macro, mediu și micro explică fluxul brusc și masiv de imigranți din Estu Europei în Portugalia. În continuarea articolului vom încerca să analizăm mai în detaliu acest flux și anume cel din Ucraina, Moldova și Rusia. Pornind de la cercetarea la nivel național a imigranților din aceste trei state, intenționăm să facem o analiză comparativă a principalelor caracteristici sociale și demografice a acestor grupuri migratoare, a procesului de migrație pe care l-au urmat și a principalelor metode de inserțiune economică¹³².

Noțiuni generale conform surselor de date utilizate

Principala sursă de date a fost un studiu realizat asupra 913 imigranți de trei naționalități din Europa de Est. Metoda de calculare a fost metoda „bulgărelui de zăpadă”. Întrucât această metodă presupune selectarea următorilor respondenți la indicațiile precedentilor, ea include anumite avantaje și dezavantaje. Avantajul principal îl constituie faptul că multe persoane ce-ar putea fi ignorate dacă e să se utilizeze altă metodă sau ar putea să fie rezervați față de studiu (spre exemplu, imigranții ilegali) sunt incluse. Dezavantajele acestei metode presupun o probabilitate mare ca persoanele propuse să aparțină aceluiași mediu

¹²⁷ Direcția generală de Muncă (Construcții Civile).

¹²⁸ Și venitul real al salariului a crescu cu cel puțin 30%.

¹²⁹ Vezi: *Inquerito aos salários por profissões na Construção Civil e Obras Públicas. Ministério da Segurança Social e do Trabalho. Janeiro de 2002.*

¹³⁰ În martie 2001 în Portugalia a avut loc recesamintul.

¹³¹ Baganha M.I., Marques J.C. Góis P. *The unforeseen wave: migration from Eastern Europe to Portugal.* // Baganha M.I., Fonseca M.L. (eds.) *New waves: migration from Eastern to Southern Europe.* - Lisboa, Luso-American Foundation, 2004, pp.30-31

¹³² Studiu realizat pentru proiectul de cercetare „Cînd capetele se unesc: Imigranții est europeni în Portugalia finanțați de Fundația Portugheză pentru Știință și Tehnologie. Pentru o trecere în revistă a principalelor rezultate ale proiectului vezi: Baganha M.I., Marques J.C., Góis P. *Imigrantes de leste em Portugal.* // *Revista de Estudos Demográficos*, 2004, nr.38, pp.31-45.

social ca și imigranțul interviuat¹³³, ducînd astfel la un o discordanță a selecției limitînd puterea metodei.

Pentru a evita probleme enumerate legate de metoda bulgărelui de zăpadă, au fost aplicate următoarele strategii: a) un număr mare de persoane pentru realizarea studiilor individuale; b) investigatorilor li s-au dat indicații să nu aplice interogatoriul numai persoanelor din cercul lor de prieteni sai din familie. Datele arată că aceste proceduri de emancipare a anchetei de bază au avut succes, întrucît au fost adunate informații despre migranți din diferite regiuni geografice. Cu toate acestea, aceste strategii nu au rezolvat toate problemele. În special următoarele au rămas nerezolvate: a) o selecție concretă (nu la întîmplare); b) imposibilitatea de a-i pune în aceeași oală pe toți imigranții din Europa de Est ce trăiesc în Portugalia.

Caracteristicile demografice ale interviuaților

Din cei 913 de imigranți interviuați, 59% erau ucraineni, 23% ruși și 18% moldoveni. La nivel de gen, predomină sexul tare, 63% din respondenți fiind bărbați și doar 37% femei. Dacă în cazul moldovenilor și cel al ucrainenilor persoanele de sex masculin sunt mai numeroase, balanța de gen la ruși este mult mai echilibrată, în special la imigranții cu vîrsta cuprinsă între 25 și 39 de ani. Pentru moldoveni și ucraineni discordanța ratei de sex este valabilă pentru toate vîrstele (excepție făcînd grupul de moldoveni cu vîrsta cuprinsă între 25-29 ani). După cum era și de așteptat de la un flux economic migrator, majoritatea migranților de cele trei naționalități sunt ațți de muncă: 70% au vîrsta cuprinsă între 25 și 45 ani. În ciuda acestei asemănări este posibil de menționat că imigranții din Rusia prezintă o rată mare atît grupul de vîrstă menționat cît și pentru grupul celor peste 45 de ani.

Analiza situației conjugale a ucrainenilor, rușilor și moldovenilor duce din nou la rezultate diferite între cele trei grupuri. Aproximativ 65% dintre ucraineni și moldoveni sunt căsătorii, în timp ce mai puțin de 50% din ruși se află în aceeași situație. Acest grup numără mai multe cazuri de persoane divorțate, seporate sau văduve (18.3%) și (12.5%)¹³⁴ și cupluri ce trăiesc în concubinaj.

În ceea ce privește nivelul de educație al imigranților din Europa de est, pot fi delimitate două grupuri de imigranți din cele trei naționalități: unul cu un nivel superior sau chiar foarte avansat de educație; altul cu un nivel mediu de educație. Se poate specifica că moldovenii dețin un număr mai mare de diplome profesionale, ucrainenii (în comparație cu cele două grupuri) dețin o proporție

¹³³ Arber S. *Designing samples*. // Gilbert N. (ed.) *Researching Social Life*. - London, Sage Publications, 1993, p.74

¹³⁴ Aceste procentaje sunt de 10.1% și 6.8% pentru ucraineni și de 7.2% și 9.0% pentru moldoveni.

mai mare de studii profesionale sau tehnice în timp ce rușii numără mai mulți posesori de diplome de grad universitar.

Procesul migrator al imigranților din Europa de Est

De oportunitatea creată de legea din aprilie 2001 (finalizată la 30 noiembrie 2001¹³⁵) au profitat o mare parte din potențialii imigranți, întreprinzători și de alte părți implicate în „businessul migraționist”¹³⁶. Autoritățile portugheze recunosc că după începutul procesului de legalizare mii de cetățeni din țări ce nu erau membre ale spațiului Schengen au intrat pe teritoriul Portugaliei pentru a obține statut legal într-o țară din UE. Câteva studii importante efectuate grupurilor de imigranți din acea perioadă confirmă din nou efectul de atracție exercitat de posibilitatea de a obține un permis legal pentru a locui și munci în Portugalia. Spre exemplu, în studiul efectuat în 2004, aproape un sfert din respondenți și-au motivat alegerea Portugaliei ca destinație grație posibilității de a fi legalizați, mai bine de o treime din persoanele intervievate au intrat în Portugalia în perioada ianuarie-octombrie 2001¹³⁷. Acest studiu arată deasemenea că fluxul migrator de cetățeni din Europa de Est a continuat și după excepționala perioadă de legalizare creată de Legea 4/2001, întrucât 24% dintre respondenți au declarat că au intrat pe teritoriul Portugaliei după sfârșitul perioadei excepționale, adică după 1 ianuarie 2002¹³⁸.

Aproximativ o treime din imigranții interogați nu aveau nicio cunoștință în Portugalia înainte de migrarea din țara lor de baștină. Cei mai lipsiți de sprijin în procesul de migrare și integrare în societatea portugheză par să fie rușii (43% din ruși au mărturisit că nu cunoșteau pe nimeni din Portugalia pînă la sosire).

¹³⁵ *Data de acceptare a raportului anual de prognozare a oportunităților de muncă și domeniul de activitate al posturilor vacante. Conform dispozițiilor articolului 55 al legii 4/2001, permise de angajare în câmpul muncii vor fi emise atît timp cît vor fi îndeplinite premisele necesare pînă la data acceptării acestui raport. De la această dată permisele de angajare în câmpul muncii vor fi emise doar în cazuri bine motivate (conform dispozițiilor articolelor 55 al Legii nr.244 din 10 august, și de dispozițiile date de Legea 4/2001 din 10 ianuarie).*

¹³⁶ *Marques J.C., Gois P. Legalization processes of immigrants in Portugal during the 1990s and at the beginning of the new millennium. // Heckmann F., Wunderlich T. (eds.) Amnesty for illegal migrants? – Bamberg, Europaisches forum fur migrationsstudien, 2005, pp.55-67*

¹³⁷ *Conform dispozițiilor articolului 55 al Legii 4/2001 din 10 ianuarie, numărul total de permise de rezidență alocate muncitorilor imigranți ilegali în perioada 2001, 2002 și 2003 era de 183.655.*

¹³⁸ *Marques J.C., Gois P. Legalization processes of immigrants in Portugal during the 1990s and at the beginning of the new millennium. // Heckmann F., Wunderlich T. (eds.) Amnesty for illegal migrants? – Bamberg, Europaisches forum fur migrationsstudien, 2005, pp.55-67. Conform Legii 4/2001 perioada excepțională de legalizare trebuie deschisă doar pînă la aprobarea raportului care definește oportunitățile de lucru disponibile în Portugalia și care nu ar putea fi suplinate de muncitori din UE. În 2001, acest raport a eșuat în evaluarea lipsei de muncă pe piața de muncă.*

Aceste cunoștințe (ținând cont numai de cei care au declarat că cunoșteau pe cineva înainte de sosire) constituiau în mare parte membri ai familiei (printre moldoveni) sau prieteni (în special la ucraineni). Aceste cunoștințe fac parte în mod tradițional din rețeaua ilegală de migrație. După cum se știe, rudele, prietenii și cunoștințele joacă un rol de mijlocire indirectă între dorința de a imigra și împlinirea acesteia, contribuind, asemeni majorității fluxurilor migratoare, la transmiterea informației despre oportunitățile disponibile în Portugalia și despre modul de realizare al procesului migrator al potențialului imigrant. Acțiunea lor ar părea totuși limitată la aspectul său informativ (în prima etapă a procesului), ceea ce nu este suficient pentru realizarea mișcării migratoare.

Existența unor cunoștințe ilegale printre membrii familiei sau prieteni deja aflați în Portugalia nu a fost totuși suficient pentru concretizarea procesului migrator al migranților intervievați. De fapt, analizând răspunsurile la întrebarea cu privire la ajutorul primit pentru a ajunge în Portugalia, ajungem la concluzia că majoritatea imigranților de cele trei naționalități au apelat la o agenție de voiaj, adică niște legături mai legale în realizarea procesului de migrare. Acești intermediari legali depășesc cu mult utilizarea combinațiilor sociale, evident în mod special la imigranții din Ucraina și Rusia (respectiv, 80 și 83% din cei care au primit ajutor extern pentru a migra) și ușor mai puțin în cazul imigranților moldoveni (72%).

Conform acestor rezultate s-ar putea conchide că rețeaua migratoare nu era destul de structurată pentru a permite susținerea independentă a fluxului migrator, structurile legale organizate fiind necesare (ca sus-numitele agenții de voiaj spre exemplu) în realizarea migrării spre Portugalia.

Indiferent de structura pe care o alegea fie ea legală sau ilegală, migrantul trebuia să achite o plată, evidentă în special atunci când o agenție de turism era implicată în proces. Toate cele trei grupuri de imigranți acționau în același mod, sumele spre achitare structurilor ilegale fiind probabil mai mari în cazul moldovenilor, care și apelează mai din greu la acestea.

În ciuda numeroaselor legături ale moldovenilor cu membri ai familiei și prieteni costurile pentru migrare nu scădeau, fiind chiar mai ridicate decât pentru ucraineni sau ruși (respectiv, 1281.3 €, 869.7 € și 999.3 €).

Este cu atât mai semnificativă această diferență de investiție din partea moldovenilor dacă ținem cont de faptul că acest grup câștigă cele mai joase salarii medii. Principala cauză a costului mai ridicat în mișcarea migratoare moldovenească, pare să fie prețurile practicate de agențiile de voiaj. Dacă aproximativ 70% din migranții ucraineni și ruși plățiseră pînă la 1000 € agențiilor, 58.7% dintre moldoveni au achitat sume mai mari. În ceea ce ține de serviciile incluse în preț, se poate vedea că atât independent cît și-n grup, principalele servicii oferite de agențiile de turism imigranților de cele trei naționalități includeau călătoria și obținerea documentației necesare pentru plecarea din țara natală. Întrucît

nu existau diferențe remarcabile în serviciile incluse în prețul achitat de cele trei grupuri de imigranți, se poate afirma că imigranții moldoveni au plătit un preț incontestabil mai mare pentru același tip de servicii.

Sursele financiare necesare pentru migrare erau în general obținute din economii personale sau familiale și eventual de la alți membri ai familiei (a se avea în vedere rude, membri mai îndepărtați). Un procent semnificativ de ucraineni au luat cu împrumut de la prieteni, aceasta constituind diferența față de celelalte două grupuri migratoare care și-au obținut mijloacele pentru migrare aproape exclusiv de la membri ai familiei sau rude.

Există deasemenea o diferență considerabilă între ucraineni și ruși pe de o parte și moldoveni pe de altă parte în durata de timp de care au avut nevoie membrii familiei pentru a economisi banii necesari pentru migrație. O mare parte din primul grup au declarat că ar fi avut nevoie de maximum șase luni pentru a aduna suma necesară (37% din ucraineni și 44% din ruși) în timp ce moldovenii au menționat o perioadă de mai bine de un an pentru a aduna acești bani (72%). Aceste date coincid nivelului mai scăzut al venitului declarat de imigranții moldoveni și justifică pe de o parte apelarea lor în masă la împrumuturi și alte metode pentru a-și finanța procesul de migrare (vînzarea proprietăților private, spre exemplu).

Integrarea imigranților est europeni în societatea portugheză

Integrarea pe piața de muncă

Structura ocupațională în cele trei grupuri de imigranți în țara lor de baștină era relativ omogenă, existînd în principiu două mari grupuri ocupaționale. Primul era alcătuit din persoane cu o profesie calificată (în special de natură intelectuală sau științifică). Acest grup este cel mai semnificativ la toate cele trei grupuri de imigranți (cu mici diferențe între ele). Al doilea este format din persoane cu calificări de nivel mediu sau cu profesii specializate.

Este important de notat că prestarea serviciilor elementare nu trezește mari emoții printre persoanele interogate, fapt ce se va schimba odată cu integrarea lor pe piața de muncă portugheză.

În ciuda tuturor trăsăturilor comune dintre cele trei naționalități ar fi cazul să menționăm că și diferențele existente la nivel de ocupație. Ucrainenii spre exemplu spre deosebire de celelalte două grupuri activau mai des în domeniul serviciilor sau al vînzărilor, deasemeni ca meșteșugari sau muncitori în ateliere de deservire.

Moldovenii în comparație cu rușii și ucrainenii erau mai activi ca lucrători în sfera bugetară, mecanici sau montori.

Făcînd comparație între profesia pe care imigrantul o exersa în țara sa și profesia din Portugalia se poate observa un proces de descalificare profesională,

valabil pentru toate cele trei grupuri. Descalificarea este evidentă grație concentrării într-un cerc limitat de ocupații (necalificate).

Imigranții moldoveni par să fie afectați în mod deosebit de procesul de descalificare deoarece ei alcătuiesc grupul cu cel mai mic procent de angajați în sectorul științific și intelectual sau ca tehnicieni și alte ocupații asemănătoare, prezentând totodată cel mai mare procent de imigranți ce exersează activități necalificate.

Tabelul 1. Ocupația imigranților în țara natală și la sosirea în Portugalia (%)

	Ocupația în țara natală			Prima ocupație în Portugalia		
	ucraineni N=474	ruși N=177	moldoveni N=134	ucraineni N=463	ruși N=181	moldoveni N=134
1	40,9	48,0	44,0	1,9	2,8	0,0
2	8,0	9,6	9,7	2,2	6,1	0,7
3	10,5	7,3	7,5	8,2	14,4	10,4
4	22,6	18,6	10,4	17,5	9,4	12,7
5	9,1	5,6	14,9	4,3	2,8	3,7
6	0,8	1,7	1,5	65,2	63,2	71,6
7	8,1	8,3	9,9	0,7	1,3	0,8
8	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Notă: mari grupuri ocupaționale: 1 - ocupații profesionale și științifice; 2 - tehnicieni și servicii asemănătoare; 3 - lucrători în service și vânzători; 4 - meșteșugari și muncitori în ateliere de deservire; 5- mecanici și montori; 6 - ocupații elementare; 7 - alte grupuri ocupaționale; 8 - total

Procesul de descalificare profesională este evident în special în următoarele două tabele. Primul [Figura 1] arată că mobilitatea față de ocupațiile elementare la momentul sosirii în Portugalia i-a afectat pe toți imigranții indiferent de grupurile lor ocupaționale inițiale. Cel de-al doilea [Figura 2] arată procesul descalificator al imigranților care în țara lor de baștină aveau profesii intelectuale sau științifice. Din această organigramă este posibil de conchis că acest grup profesional a fost cel mai tare afectat de retrogradarea mobilității profesionale (aproximativ 50% dintre cei care exersau o muncă elementară proveneau din grupul celor cu ocupații profesionale, intelectuale sau științifice).

Cercetarea ocupației imigranților la momentul studiului (principalele grupuri profesionale) arată că deși persistă o oarecare discrepanță între profesia exersată în țara natală și cea din Portugalia, totuși cele trei grupuri de imigranți înregistrează o conexiune subtilă cu profesia de înainte de emigrare. Cu toate

acestea, Indexul Disimilării¹³⁹ între ocupațiile din țara natală și primul loc de muncă din Portugalia indica 0.64 pentru ucraineni, 0.69 pentru ruși și 0.75 pentru moldoveni. Valorile aceluiași Index între activitatea de acasă și serviciul de la momentul studiului indica 0.49 pentru ucraineni, 0.49 pentru ruși și 0.53 pentru moldoveni. La aproximarea dintre cele două structuri profesionale au contribuit în mod decisiv atât reducerea vertiginoasă a imigranților în exersarea muncilor elementare cât și creșterea numărului lor în sectorul muncilor calificate și științifice precum mecanici și montori, meșteșugari și muncitori în ateliere de deservire. Aceste modificări în structurile profesionale ale imigranților evidente în toate cele trei grupuri de imigranți, deși în anumite grupuri profesionale schimbările au fost mult mai intense pentru un anumit grup decât pentru altul. Astfel, spre exemplu, în cazul ocupațiilor elementare și ca mecanici moldovenii prezintă o variație mai mare între acestea și jobul lor curent în Portugalia. În ceea ce ține de meșteșugărit și muncitori în ateliere de deservire, cele mai mari variații au fost marcate de imigranții din Ucraina și Rusia.

Tabelul 2. Ocupația imigranților în țara natală la momentul studiului (%)

Grupuri ocupaționale majore	naționalitatea			
	ucraineni N=404	ruși N=141	moldoveni N=123	total N=668
Ocupații profesionale și științifice	5,9	10,6	7,3	7,2
Tehnicienii și ocupații similare	2,0	3,5	0,0	1,9
Muncitori în service și vânzatori	11,6	18,4	20,3	14,7
Meșteșugari și muncitori în ateliere de deservire	30,0	18,4	20,3	25,7
Mecanici și montori	7,9	9,9	17,1	10,0
Ocupații elementare	41,1	34,8	30,1	37,7
Alte grupuri ocupaționale	1,5	4,4	4,9	2,8
Total	100,0	100,0	100,0	100,0

În ciuda acestei aproximări progresive dar totuși mici față de structura profesională / ocupațională a imigranților în țările lor de origine, poate fi observat

¹³⁹ Indexul Disimilării lui Duncan și Duncan (Duncan O.D., Duncan B. *A methodological analysis of segregation indexes.* // *American sociological review*, 1955, nr.20 (2), pp.210-217; Duncan O.D., Duncan B. *Residential distribution and occupational stratification.* // *American journal of sociology*, 1955, nr.60 (5), pp.493-503) este folosit aici. El evaluează nivelul de segregare sau potrivire între structurile profesionale ale imigranților în țara lor natală și cele din țara gazdă. Indexul cuprinde o scară de la 0 la 1, aceste limite corespunzând respectiv unei potriviri sau segregări perfecte a celor două structuri profesionale considerate.

că structura profesională actuală a imigranților nu implică încă experiența profesională dobândită de aceștia în țările lor de baștină. Imigranții din Europa de Est vor practica servicii mai puțin calificate decât cele pe care le dețineau în țările lor natale. Acest fapt arată că participarea imigranților din Europa de Est pe piața de muncă portugheză este însoțită de degradarea calificărilor originare, ceea ce constituie o caracteristică a migrației de periferie și semiperiferie spre centru¹⁴⁰. Conform lui Hillman și Rudolph¹⁴¹, țările gazdă își folosesc puterea de convingere pentru a reduce certificatele de aptitudini ale imigranților, iar această putere acționează ca un mecanism de reprimare a piețelor de muncă primare. În Portugalia, acest mecanism de protecție este sesizabil cu precădere în anumite grupuri profesionale, ceea ce presupune devalorizarea atât a capacităților intelectuale cât și a celor profesionale a unui grup considerabil de imigranți.

Imigranții ucraineni și cei moldoveni și-au găsit prima activitate de muncă în Portugalia cu ajutorul rețelelor ilegale sau prin intermediul tovarășilor imigranți (adică, membrii familiei și prieteni ce se aflau deja în Portugalia, vezi tabelul 3)¹⁴². După cum este bine cunoscut acest tip de rețele tind să integreze imigranții în sectoare economice și profesii specifice, despre care rețeaua deține mai multe informații.

Imigranții ruși deși au profitat de ajutorul acestor structuri ilegale, au apelat deasemenea și la organisme legale și cetățeni portughezi (într-un număr mai mare decât celelalte două grupuri)¹⁴³.

Acest fapt se datorează lipsei de cunoștințe în Portugalia înainte de sosire a imigranților ruși (în comparație cu celelalte două grupuri). Corelația a celor două variabile (contactele anterioare și metode de a obține primul serviciu în Portugalia) ne permite să confirmăm că acțiunea agențiilor de voiaj în țara de origine și ajutorul cetățenilor portughezi a fost mult mai semnificativ în cazul imigranților care nu aveau cunoștințe în Portugalia. Împreună, aceste două categorii au fost responsabile de integrarea inițială pe piața de muncă a 21% din ucrai-

¹⁴⁰ Rudolph H. *Ex oriente lux? Gastwissenschaftlerinnen und gastwissenschaftler aus Mitteleuropa und der ehemaligen UdSSR an deutschen forschungsinstituten. Discussion paper FS I.* – Berlin, Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung, 1994, pp.94-105

¹⁴¹ Hillmann F., Rudolph H. *Jenseits des brain drain. Zur mobilität westlicher fach- und fuhrungskrafte nach pollen. Discussion paper FS I.* - Berlin, Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung, 1996, pp.96-103.

¹⁴² 64.3% din imigranții ucraineni, 62.8% din imigranții moldoveni și 53.3% din imigranții ruși și-au obținut primul serviciu în Portugalia prin intermediul acestor două tipuri de intermediari.

¹⁴³ 13,7% din imigranții ruși, respectiv 7.2% ucraineni și 8.8% moldoveni și-au obținut locul de lucru inițial prin intermediul unei agenții din țara natală. 14.7% din imigranții ruși, 5.3% ucraineni și 7.5% moldoveni au menționat că au fost ajutați de cetățeni portughezi pentru a-și găsi primul serviciu.

neni, 38% de ruși și 28% moldoveni care au plecat în Portugalia fără a cunoaște pe cineva acolo.

Tabelul 3. Metode de a obține primul și actualul serviciu

	Primul serviciu				Serviciul actual			
	Ucraina N=513	Rusia N=197	Moldova N=157	Total N=869	Ucraina N=433	Rusia N=157	Moldova N=135	Total N=725
1	12,3	10,2	15,1	12,3	36,3	38,9	42,2	37,9
2	7,2	13,7	8,8	9,0	2,1	1,9	1,5	1,9
3	5,3	14,7	7,5	7,8	12,5	13,4	15,6	13,2
4	22,6	17,8	27,0	22,3	9,7	7,6	14,8	10,2
5	41,7	35,5	35,8	39,2	28,2	30,6	8,9	25,1
6	8,0	3,0	0,6	5,5	3,9	1,3	5,9	3,7
7	3,0	5,0	5,0	3,8	7,4	6,3	11,1	7,9
8	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Notă: 1 - am găsit singur; 2 - ajutor de la agenția de voiaj din țara natală; 3 - cu ajutorul unui cetățean portughez; 4 - rude deja aflate în Portugalia; 5 - prieteni din țara de baștină aflați deja în Portugalia; 6 - agent de recrutare din mediul imigrațional; 7 - alte metode; 8 - total.

În ce privește obținerea serviciului actual, o caracteristică comună pentru toate cele trei naționalități chestionate poate fi dedusă: se utilizează mai multe modalități individuale de obținere a unui serviciu ce nu țin de comunitatea migratoare. Utilizarea acestor metode de obținere a unui serviciu este mai evidentă în cazul moldovenilor, 58% dintre aceștia au susținut că și-at fi găsit actualul serviciu singuri sau cu ajutorul unui cetățean portughez (se cere de menționat că 23% din respondenții aceleași națiuni au afirmat că și-au găsit primul serviciu prin intermediul aceluiași două metode).

Creșterea proporției imigranților de cele trei naționalități ce au declarat că și-au obținut primul job individual sau cu ajutorul unui prieten portughez ar putea fi rezultatul:

a) unei integrări în creștere a imigranților din Europa de Est în societatea portugheză;

b) o reducere a capacității comunității de imigranți să asigure circulația informației și a contactelor necesare pentru integrarea migrantului pe piața de muncă.

c) Adoptarea „strategiilor de expansiune a frontierelor”¹⁴⁴ de către imigrant cu scopul de a accesa un set de servicii diferite de cele propagate de comunitatea migrantă.

¹⁴⁴ Hirsch P.M. *Processing fads and fashions: an organizational set analysis of culture industry systems.* // *American journal of sociology*, 1972, nr.77, pp.639-659.

Alți indici de integrare în societatea portugheză

După cum se știe, integrarea economică a imigranților în Portugalia nu constituie decât unul din pașii procesului de integrare al imigranților în societatea gazdă. Înțelegerea evoluției procesului de integrare poate fi evaluată recurgând la câteva întrebări menite să: a) afle părerea imigranților despre caracteristicile serviciilor disponibile și despre ei înșiși; b) descopere experiențele de discriminare resimțite de imigranți; c) recunoască nivelul de implicare în societatea portugheză, și d) observe experiențele din viitor. Aceste întrebări, în marea lor majoritate, nu au drept scop evaluarea integrării sociale, politice și culturale a imigranților, ci să permită analiza anumitor condiții care ar putea influența în mod decisiv evoluția acestor căi de integrare.

Păreră despre serviciile disponibile pentru imigranți

La întrebarea privind corespunderea caracteristicilor joburilor disponibile pentru imigranți și calificările lor academice sau profesionale, majoritatea imigranților ucraineni și moldoveni au menționat neconcordanța dintre ocupația lor din Portugalia și nivelul lor de calificare (respectiv 52.8 și 57.6%) în timp ce 17.8% dintre imigranții ruși erau nehotărâți în această privință sau erau de acord (37.2%) cu afirmația menită să afle părerea imigranților. Rezultatul este interesant deoarece imigranții ruși aveau calificări academice în educația superioară (universitate sau universitate tehnică) în proporții mai mari față de cele două grupuri de națiuni. Totuși, structura lor ocupațională nu era diferită decât la celelalte două grupuri de imigranți.

Majoritatea persoanelor intervievate din cele trei grupuri de imigranți consideră că serviciile disponibile sunt murdare și remunerate insuficient. Imigranții ucraineni sunt cei mai conștienți de această realitate (66.8%) posibil din cauză că acest grup înregistrează cea mai mare rată de angajare la munci necalificate¹⁴⁵.

Aproximativ trei pătrimi din imigranții din cele trei grupuri consideră că serviciile disponibile pentru imigranți sunt servicii ce duc lipsă de forță de muncă¹⁴⁶. Imigranții sunt de acord cu afirmația că posturile vacante pentru ei sunt cele pe care nu vor să le ocupe portughezii¹⁴⁷.

Trebuie de menționat că o mare parte din respondenți au servicii necalificate și prost remunerate pe care le suplineau cândva imigranți din țările vorbitoare de portugheză din Africa. Cu toate acestea, imigranții din Europa de Est nu sunt conștienți de faptul că ei prestează servicii pe care le ocupau înainte alte grupuri de imigranți contribuind astfel la mobilitatea profesională sau la segregarea acestor grupuri de imigranți din locurile lor tradiționale de integrare economică. De

¹⁴⁵ 54.4% din ruși și 50.3% moldoveni sunt de acord cu afirmația „muncile disponibile pentru imigranți sunt murdare și prost plătite”.

¹⁴⁶ 81.1% din ucraineni, 73.8% ruși și 88.7% moldoveni au fost de acord cu afirmația citată.

¹⁴⁷ 61,9% ucraineni, 61,6% ruși și 69,1% moldoveni au fost de acord cu afirmația..

fapt, întrebați dacă muncile disponibile pentru imigranții din Europa de Est sunt similare cu cele disponibile și pentru alți imigranți, 69.7% ucraineni, 67.6% ruși și 74.3% moldoveni răspund afirmativ.

Situații de discriminare

În ceea ce privește situațiile de discriminare, respondenții din cele trei grupuri au recunoscut că s-au ciocnit cu astfel de incidente mai mult la locul de muncă decât în locurile publice (magazine, cafenele, transport public și pe stradă). O analiză mai amănunțită a tabelului 4 relevă o proporție mai scăzută în cazul ucrainenilor ce au fost discriminați la lucru sau pe stradă; deasemenea cazurile de discriminare în magazine, cafenele și transportul public sunt similare pentru cele trei grupuri.

Tabelul 4. Cazuri de atitudini discriminatoare în diferite împrejurări sociale (scor și procentaj al răspunsurilor afirmative) (%)

<i>Locul discriminării</i>	<i>Naționalitate</i>			<i>Total</i>
	<i>Ucraineni</i>	<i>Ruși</i>	<i>Moldoveni</i>	
La locul de muncă	39,0	44,4	45,7	41,4
Magazine, cafenele, transport public	20,3	19,5	20,5	20,2
Pe stradă	15,9	21,3	17,5	17,4
Total	100,0	100,0	100,0	100,0

Sursa: Inquérito aos Imigrantes da Europa de Leste, CES, Coimbra, 2004.

Integrarea în societatea portugheză

Nivelul de cunoaștere a limbii portugheze de către imigrant este un element important pentru a cunoaște condițiile de integrare ale acestuia. Cunoscând limba, imigranții sunt capabili să intre mai des în contact cu cetățenii portughezi și cu diferite instituții ale societății portugheze. Tabelul 5 indică nivelul de cunoaștere al fiecărei deprinderi lingvistice.

Tabelul 5. Capacitățile lingvistice ale imigrantului la momentul interviului (%)

<i>Competențe lingvistice</i>	<i>Naționalitate</i>			<i>Total</i>
	<i>Ucraineni</i>	<i>Ruși</i>	<i>Moldoveni</i>	
<i>Nivelul de fluentă în portugheză</i>	n=526	n=204	n=161	n=891
Foarte bun	2,5	6,4	13,0	5,3
Destul de bun	36,7	38,2	55,3	40,4
Acceptabil	59,1	49,0	29,8	51,5
Incapabil să vorbească	1,7	6,4	1,9	2,8
<i>Nivelul de rapiditate la citire</i>	n=528	n=206	n=162	n=896
Foarte repede	3,0	3,9	12,3	4,9
Suficient de repede	27,8	37,4	56,2	35,2
Încet	60,0	50,5	30,2	52,5

Incapabil să citească	9,1	8,3	1,2	7,5
<i>Nivelul de fluență în scris în portugheză</i>	n=526	n=204	n=161	n=891
Foarte bun	1,1	3,4	4,3	2,2
Destul de bun	10,8	16,2	28,6	15,3
Acceptabil	66,5	55,9	51,6	61,4
Incapabil să scrie	21,5	24,5	15,5	21,1

Sursa: Inquerito aos Imigrantes da Europa de Leste, CES, Coimbra, 2004.

Deși majoritatea imigranților intervievați cunosc bine portugheza, imigranții moldoveni au nivel mai bun decât ceilalți. Acest lucru este valabil pentru toate cele trei competențe cerute: diferențele la citit și vorbire sunt de 20% mai mari, la scris cu 10%. Acest fapt s-ar putea datora apropierii mai mari dintre limba română și portugheză, ambele fiind de origine latină și din contra o depărtare mai mare cu rusa și ucraineana, limbi de sorginte slavă.

În toate cele trei grupuri¹⁴⁸, fără mari deosebiri, studiul individual (învățarea portughezei fără a frecventa cursuri specializate) joacă un rol important. Pentru imigranții care au frecventat cursuri de limbă portugheză, există anumite deosebiri curioase în privința instituțiilor care au organizat cursurile frecventate de fiecare grup. Cu excepția categoriei «alte instituții», imigranții moldoveni au frecventat cursuri organizate de Biserica catolică (36.4%), rușii – cursuri oferite de asociațiile de imigranți (26.9%) și ucrainenii au mers mai des la cursurile organizate de Biserica catolică (24.7%) și de programul «Portugal Acolhe» (23.5%).

Faptul că imigranții moldoveni dau dovadă de o mai bună cunoaștere a portughezei poate explica de ce acest grup de imigranți își găsesc servicii prin propriile mijloace. Cu toate acestea, aceasta nu este suficient pentru a garanta acestui grup de imigranți o integrare profund diferită pe piața muncii în comparație cu celelalte două grupuri de imigranți.

Participare asociativă

După cum a fost menționat în prima parte a acestui studiu în ceea ce ține de participarea asociativă a intervievaților, există un nivel scăzut de implicare a imigranților (indiferent de naționalitate) în majoritatea instituțiilor sau a organizațiilor politice și sociale. Singura excepție o constituie instituțiile religioase și sindicatele: cele trei grupuri interviuate denotă o prezență mai activă în aceste instituții decât în cele enumerate mai sus (partide politice, organizații portugheze sau organizații sociale pentru imigranți). Tot în acest sector, moldovenii sunt

¹⁴⁸ $\chi^2(2,893) = 2,406, p > 0,05$. 64.7% ucrainenii, 58.6% rușii și 61.5% moldovenii declară că nu au frecventat cursuri de limbă portugheză.

mai prezenți în comparație cu celelalte două grupuri¹⁴⁹. După cum am arătat în primul capitol, dacă cineva atribuie participarea în instituțiile religioase și sindicate necesității de a menține legături de ajutor și prietenie cu imigranții, la fel ca și rolului sindicatelor în legalizarea imigranților și în aplanarea conflictelor la locul de muncă, datele privind implicarea celor trei grupuri de imigranți în aceste două instituții, sugerează că imigranții moldoveni simt o nevoie mai acută de sprijinul comunității băștinașe și a sindicatelor decât celelalte două grupuri.

Perspectivile de viitor

În ceea ce ține de planurile lor de viitor, majoritatea imigranților ucraineni (54.2%) își declară dorința de a locui temporar în Portugalia iar apoi să se întoarcă în țara lor, în timp ce imigranții ruși și cei moldoveni au arătat o dorință mai mare de a se stabili definitiv în Portugalia (36.0% și 34.6% respectiv). Aceste două grupuri de imigranți sunt deasemenea mai indeciși când vine vorba de perspectivele de viitor (20% din fiecare grup).

O mare parte dintre imigranții din cele trei grupuri care s-au arătat doritori de a se întoarce în țara lor, intenționează să facă acest lucru în decurs de trei ani¹⁵⁰. Comparând datele privind planurile de viitor și durata de timp intenționată de aflare în Portugalia, se observă că imigranții ucraineni au mai puține planuri temporare sau de scurtă durată decât celelalte două grupuri: 80.6% din ucraineni doresc să se întoarcă în țara lor natală în decurs de cinci ani, în timp ce doar 67.7% din ruși și 72.3% moldoveni își doresc același lucru.

Concluzii

După cum a fost menționat, migrația din Europa de Est spre Portugalia a fost o mișcare bruscă și masivă care sa desfășurat cu preponderență în decursul anului 2001.

După cum scurta descriere a caracteristicilor imigranților arată, migrația din Europa de Est poate fi clasificată drept o mișcare temporară de muncă cu obârșia în neconcordanțele economice existente între cele două regiuni. Mișcarea a avut loc deoarece organizațiile pentru profit din țările natale promovau migrarea spre Portugalia, deoarece în 2001 a avut loc un proces de legalizare în Portugalia care a oferit posibilitatea de a obține un statut de reședință legală și deoarece economia oferea multe oportunități de muncă. Procesul de legalizare relevă o importantă schimbare în ierarhia principalelor naționalități prezente în Portugalia. Imigranții din țări vorbitoare de portugheză au încetat să mai fie naționalitățile

¹⁴⁹ 14.1% din imigranții moldoveni declară că au participat în sindicate și asociații religioase, în timp ce ucrainenii au participat în proporție de 4.3% respectiv 8.7% iar rușii 5.1% și respectiv 7.6%.

¹⁵⁰ 43.9% din ucraineni, 40.3% ruși și 46.8% moldoveni intenționau să se întoarcă în țara natală în decurs de trei ani.

prevalente, poziția fiind ocupată de cetățenii din Europa de Est. Îmigranții din Moldova, Ucraina și Rusia figurează printre cele mai mari grupuri migratoare.

Astfel, chiar fără noi intrări și chiar cu câteva plecări, după acest val neprevăzut, imigrația în Portugalia s-a schimbat în mod drastic și remarcabil.

Totuși, în ultimii ani, în special începând cu 2003, numărul de noi imigranți în Portugalia și anume din țările din Europa de Est a scăzut semnificativ. Datele raportului OCDE privind migrația din 2006 înregistrează o continuă descreștere în imigrația din statele din Europa de Est, mai intensă printre ucraineni și ruși, moldovenii și românii menținând un nivel constant.

O criză economică continuă a cuprins Portugalia în ultimii ani fiind resimțită mai mult în principalele sectoare economice unde imigranții din Europa de Est obișnuiau să lucreze. Astfel, numărul imigranților ucraineni care au intrat în Portugalia legal s-a diminuat cu 98% în ultimii patru ani. În același timp, mii de imigranți est-europeni au abandonat țara în ultimii ani. Conform datelor oficiale din 2006, numărul de cetățeni străini din Ucraina, Rusia și Moldova ce trăiau legal în Portugalia era de 55.469. Aceste cifre se refereau la străinii deținători de viză permanentă în Portugalia dar nu reflectau faptul că o parte considerabilă dar necunoscută dintre aceștia nu mai trăiau în Portugalia. Această rapidă descreștere în numărul imigranților din Europa de Est în Portugalia sugerează existența unui mecanism autoreglator al fluxurilor migratoare, întrucât imigrația are loc în perioadele fertile la capitolul locurilor de muncă și descrește în perioadele contrare. Criza economică din Portugalia, intensă în mod deosebit în sectoarele economice unde lucrau imigranții din Europa de Est, pare să fie principala cauză a plecării acestora.

Bibliografie

- Arber S. Designing samples. // Gilbert N. (ed.) Researching Social Life. – London, Sage Publications, 1993, pp.68-92.
- Baganha M.I., Góis P., Pereira P.T. International Migration from and to Portugal: What do we know and where are we going? // Zimmerman K. (ed.) European Migration: What do we Know?. - Oxford, Oxford University Press, 2007, pp.415-457.
- Baganha M.I. Immigrants insertion in the informal economy: the portuguese case, second report. - Florence, IUE/EUF, 1998.
- Baganha M.I., Marques J.C., Góis P. Imigrantes de leste em Portugal. // Revista de Estudos Demográficos, 2004, nr.38, pp.31-45.
- Baganha M.I., Marques J.C. Góis P. The unforeseen wave: migration from Eastern Europe to Portugal. // Baganha M.I., Fonseca M.L. (eds.) New waves: migration from Eastern to Southern Europe. - Lisboa, Luso-American Foundation, 2004, pp.23-39.

- Davis K. The migration of human population. // *Scientific American*, 1974, nr.231 (3), pp.96-106.
- Duncan O.D., Duncan B. A methodological analysis of segregation indexes. // *American sociological review*, 1955, nr.20 (2), pp.210-217.
- Duncan O.D., Duncan B. Residential distribution and occupational stratification. // *American journal of sociology*, 1955, nr.60 (5), pp.493-503.
- Fassmann H., Munz R. Die Osterweiterung der EU und ihre Konsequenzen für die Ost-West-Wanderung. // Bade K., Munz K. (eds.) *Migrationreport 2002, fakten-analysen-perspektiven*. – Frankfurt a.Maine, Campus Verlag, 2002, pp.61-98.
- Hillmann F., Rudolph H. Jenseits des brain drain. Zur mobilität westlicher fach- und fuhrungskrafte nach polen. Discussion paper FS I. - Berlin, Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung, 1996, pp.96-103.
- Hirsch P.M. Processing fads and fashions: an organizational set analysis of culture industry systems. // *American journal of sociology*, 1972, nr.77, pp.639-659.
- IOM. Transformation and migration in Central and Eastern Europe. Final project report. – Geneva, IOM, 2002.
- Marques J.C., Gois P. Legalization processes of immigrants in Portugal during the 1990s and at the beginning of the new millennium. // Heckmann F., Wunderlich T. (eds.) *Amnesty for illegal migrants? – Bamberg, Europaisches forum für migrationsstudien*, 2005, pp.55-67.
- Peixoto J. Strong market and weak state: the case of foreign immigration in Portugal. // *Journal of ethnic and migration studies*, 2002, nr.28 (3), pp.483-497.
- Pohjola A. Social network – help or hindrance to the migrant. // *International migration*, 1991, nr.29 (1), pp.435-444.
- Rudolph H. Ex oriente lux? Gastwissenschaftlerinnen und gastwissenschaftler aus Mitteleuropa und der ehemaligen UdSSR an deutschen forschungsinstituten. Discussion paper FS I. - Berlin, Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung, 1994, pp.94-105.
- Satzewich V. *The Ukrainian diaspora*. – London, Routledge, 2002.

Prezentat la redacție
la 1 iulie 2008

Anexă

Figura 1: Mobilitatea profesională în țara natală și la momentul sosirii în Portugalia (cifre și procentaje absolute)

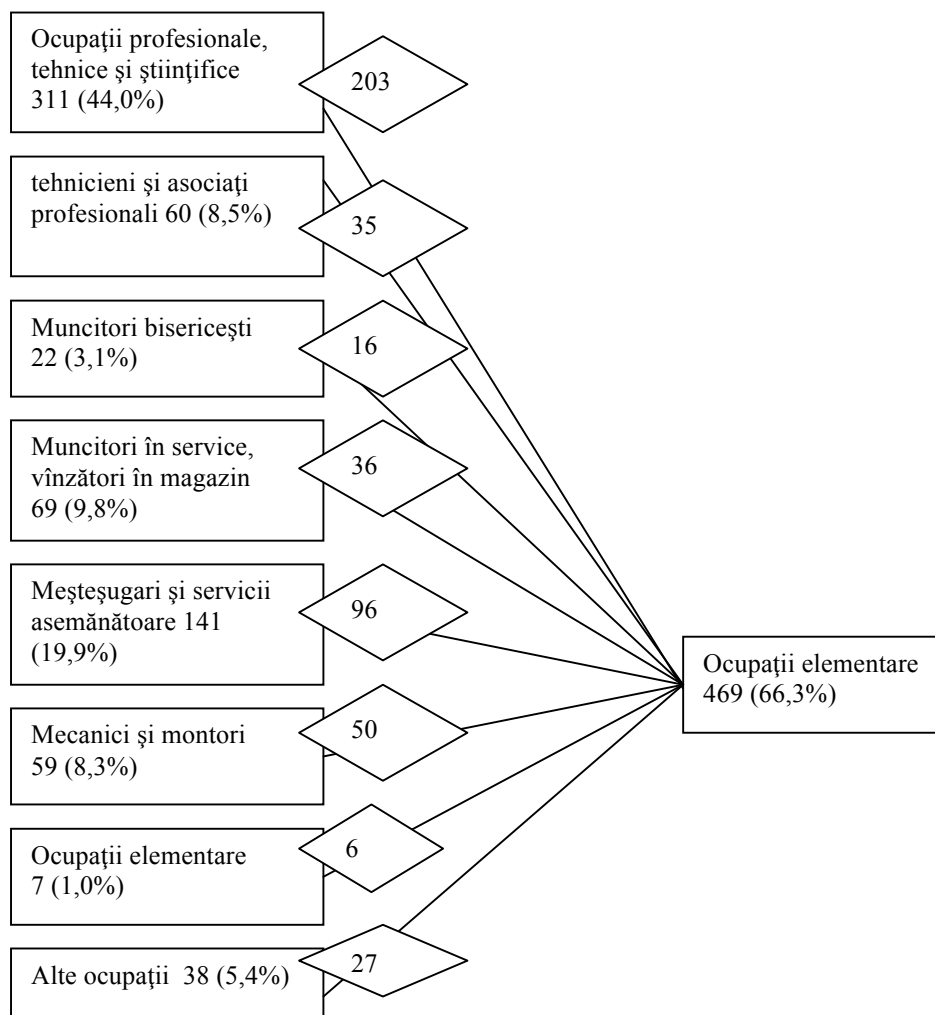

Figura 2: Mobilitatea profesională în țara natală și la momentul sosirii în Portugalia a imigranților angajați în sectorul profesional, științific și tehnic în țara lor de baștină (cifre și procentaje absolute)

